

Čtenářská gramotnost

pro učitele ve spěchu

autor: Josef Blažejovský

OBSAH

Úvod.....str. 2
gramotnosti.....	O čtenářské str. 3-4
(infografika).....	Hlavní principy str. 5
textů.....	Výběrstr. 6-7
čtením.....	Práce s textem I: Před str. 8
číst.....	Práce s textem II: Jak str. 9
	Práce s textem III: Jak opoznámkovat text.....str. 10
	Práce s textem IV: Skupinové a jiné práce s textem.....str. 11-12
	Práce s textem V: Po přečtení textu.....str. 13
	O povrchové a hluboké porozumění.....str. 14-15
	Tipy k upevnění znalostí,

Čus. Jsem Milan Knižňák a budu Tě provázet tímhle šíleně chytrým a zábavným dokumentem. Vždyť co může být větší žůžo, než si číst o tom, jak se snažit, aby někdo jiný, kdo o to nemá nejmenší zájem, se snad taky číst naučil... Občas tady na Tebe vybafnu. Jen tak. Ve jménu Gutenberga, vyplouváme na oceán písmen. Napněte pozornost!

ÚVOD

V této části se dozvíte:

- ☆ K čemu je tento dokument?
- ☆ Jak tento dokument funguje (karty dokumentu)?
- ☆ Jaká je struktura textu?
- ☆ Odkud se vzaly uváděné techniky?

Tento materiál by měl sloužit k rychlému zorientování v oblasti čtenářské gramotnosti (ČG) a především pomoci při přípravě práce s naučným textem pro nečeštináře.

Na této *kartě* najdete z důvodů stručnosti a přehlednosti jen to opravdu základní. Budete-li chtít jít v konkrétní oblasti do větších detailů najdete **vlevo vedle dokumentu seznam karet** (jde o paralelní, skrytý text, který se Vám zobrazí jediným kliknutím.)

Text je strukturován tak, aby bylo možné si díky němu **krok za krokem připravit hodinu**, od výběru textu, přes volbu způsobu čtení, opoznámkování textu, až po závěrečnou reflexi. **Na začátek** uvádím **pár potřebných informací k čtenářské gramotnosti.**

Techniky pro práci s textem, které najdete níže, **jsou praxí ozkoušené, vědecky ověřené (KARTA Zdroje) a pomáhají všem žákům.** Většinu těchto metod aktivně

používám, o některé se teprve budu pokoušet. Berte je tedy pochopitelně jako nabídku, inspiraci. Rozhodujícím kritériem má samozřejmě vždy být: *Co mně funguje?*

Pokud Vám materiál připadá užitečný (upřímně doufám, že tomu tak bude), jednotlivé techniky **aplikujte pozvolna**. Doporučuji **začít aktivitou ČTEME VŠICHNI a opoznámkováním textu**.

Jde o **živý materiál, který je možné doplňovat** o aktivity, konkrétní příklady ad. Budu moc rád, pokud mi takové Vámi ozkoušené metody, konkrétní texty pošlete k přidání.

P.S. Omlouvám se za Knižňáka, je to holt disident.

Josef trval na tom, že tu něco o ČG musí být. Naštěstí většinu dal stranou, jinak by to trumflo i F. L. Věka. Nemůžeš být proti všem, říkám mu. Tak není zač.

Ale on zas: těhle pár gramů gramotnosti zgribnout musej...

Uvidíš, je to fakt grozný.

CO BYCH MĚL(A) VĚDĚT O ČTENÁŘSKÉ GRAMOTNOSTI?

V této části se dozvíte:

- ☆ Co je to čtenářská gramotnost?
- ☆ Jaký je její význam v dalším vzdělávání i osobním životě?
- ☆ Jak velká část žáků má nízkou úroveň ČG?
- ☆ Jaké jsou zásadní důvody tohoto neúspěchu?

Zjednodušeně řečeno čtenářská gramotnost je soubor znalostí, dovedností a postojů, díky kterým rozumíme různým typům textů a umíme s nimi pracovat.

Čtenářská gramotnost bývá po právu nazývána **branou ke vzdělání**, neboť teprve její dostatečná úroveň nám umožňuje nejen se **dále vzdělávat**, ale také se například

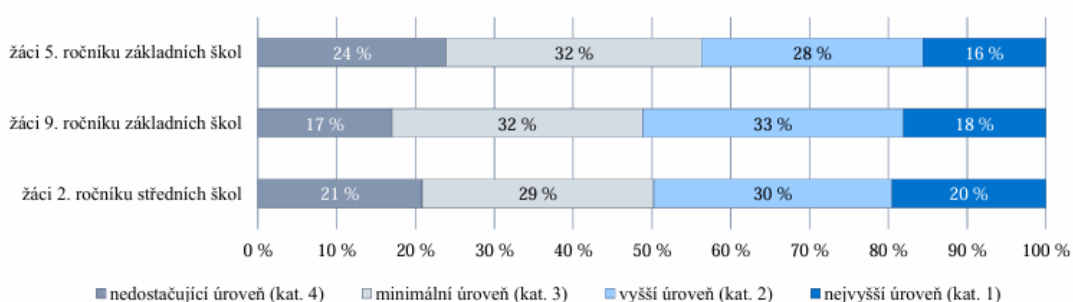
smysluplně **občansky angažovat** v demokratické společnosti. A ostatně asi tušíte, jak se nazývá instituce, kde se kumulují lidé s nejnižší úrovní čtenářské gramotnosti.¹

V inspirativní knize *Čtenáři, vrať se* neurovědkyně M. Wolfová ukazuje, jak **schopnost hlubokého (rozjímavého) čtení** úzce **souvisí s rozvojem empatie a kritického myšlení**. Navíc v této době, kdy děti jsou velmi často nadměrně vystavovány vlivu digitálních technologií, může čtenářství být **lékem na roztržitěnou pozornost a impulzivitu** úzce související s problémy duševního zdraví.

Chcete-li se zhloubat do definice a složek čtenářské gramotnosti, podívejte se na [KARTU Teorie-definice](#).

Bohužel příliš mnoha žákům zůstává tato brána ke vzdělání zavřená. Podle aktuálního šetření ČŠI přibližně **50% žáků v 9. třídě má nedostačující, nebo jen minimální úroveň ČG**.

GRAF 1 | Podíl žáků v kategoriích úrovně čtenářské gramotnosti (v %; vážená hodnota)

Tento zásadní neúspěch má dva hlavní důvody. Prvním je nezvládnutá technika čtení, konkrétně **velmi špatná plynulost** (a přesnost) **čtení**. *Bez zvládnutí plynulého čtení téměř jistě není možné dosáhnout porozumění textu*. Pro představu: kritická hranice pro porozumění textu je přibližně přečtení 150 slov za minutu při tichém, samostatném čtení (ano, tedy 5 slov za dvě vteřiny, což nedává příliš prostor k zadrhávání...). A každý žák druhého stupně by měl být schopen tuto hranici překonat. Podrobněji k jednotlivým složkám schopnosti čtení najdete na [KARTĚ model Reading rope](#).

A druhým klíčovým důvodem je **nedostatek znalostí těchto žáků** úzce propojený s **nedostatečnou slovní zásobou**. Dostatečné vstupní znalosti jsou totiž klíčové pro porozumění textu. Čím méně znalostí máme (a to vždy v konkrétní oblasti), tím hůře textu rozumíme. Což má z dlouhodobé hlediska za následek tzv. **Matoušův efekt** - *čím méně znalostí máme, tím méně znalostí získáme* a naopak - *čím více znalostí máme, tím jich více získáváme*. A tak se **rozdíly** mezi žáky **zvětšují**.

Naštěstí **zároveň platí, že četba obzvláště naučných textů** je jedním z nejeфекtivnějších nástrojů, jak **získávat znalosti**. Proto je klíčové cíleně volit takové techniky, které tento *znalostní deficit* přibližně poloviny žáků snižují.

¹ Samozřejmě *věznice*. Tím pochopitelně nemá být řečeno, že všechny sociálně patologické jevy se vyřeší lepším výukou čtení, nicméně zdůrazňuje skutečnost, jaké možnosti má a nemá člověk v moderní společnosti, pokud vlastně neumí číst.

Pokud Vás tato problematika zajímá detailněji, najdete ji na [KARTĚ Paměť a role znalostí](#).

ZÁVĚR: Nepochybně je naším společným cílem, aby všichni žáci více a především lépe četli. Následující strany textu obsahují **konkrétní postupy, které prokazatelně zlepšují čtenářství všech žáků**, nejen té šťastnější poloviny. A dobrá zpráva je, že při **společném, koordinovaném zavedení** takových postupů ve více předmětech, můžeme mít v rozvíjení jejich čtenářské gramotnosti **mnohem větší efekt**.

V textu se proto víceméně **vyhýbám metodám RWCT** - jde samozřejmě o užitečné [nástroje](#), ale je **zásadní se vyhnout svůdné a zcela mylné představě, že zaměřením se na metody kritického myšlení dosáhneme cíle**. Jde *jen* o metody a tím, čím opravdu lépe porozumíme textu a také kriticky myslíme, jsou naše znalosti.

Zajímá-li Vás odkud čerpám, naleznete informace na [KARTĚ Zdroje](#).

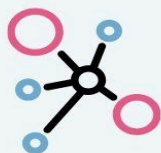
Porozumění textu výše si můžete ověřit v [tomto krátkém kvízu](#). Pokud jste přečetli ještě 3 rozšiřující karty k teorii, zde [tento kvíz](#). (Jde jen o anonymní kontrolu pro Vás.)

PRINCIPY ROZVÍJENÍ ČTENÁŘSKÉ GRAMOTNOSTI U VŠECH ŽÁKŮ

NAUČNÉ TEXTY

Měli bychom s žáky číst více naučných textů, které jsou pro ně výzvou. A to téměř ve všech předmětech.

PROPOJOVÁNÍ

Texty co nejvíce propojujme s dalšími předměty, ideálně texty sdružujeme do větších celků.

HLASITÉ ČTENÍ

Pravidelně s žáky procvičujeme hlasité, plynulé čtení.

ZATRHÁVÁNÍ

Mějme s žáky jednoduchý systém, jak si opoznámkovat text. Pravidelně procvičujeme.

ZNALOSTI A SLOVNÍ ZÁSoba

Klad' me důraz na osvojování znalostí z textů a rozšiřování slovní zásoby.

HLUBŠÍ POROZUMĚNÍ

Skrze znalosti ved' me žáky k hlubšímu porozumění a k větší autonomii.

JAK MÁM TEXTY VYBÍRAT A KDE JE NAJDU?

V této části se dozvíte:

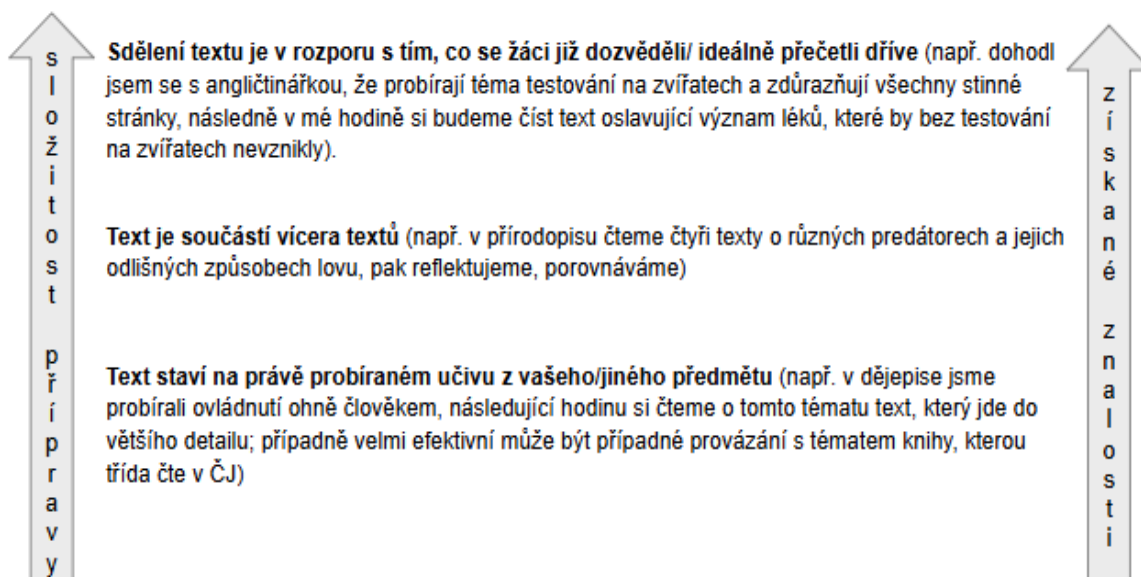
- ☆ Jak mohu texty propojovat s již získanými znalostmi?
- ☆ Proč je toto propojení důležité?
- ☆ Kde mohu naučné texty do svého předmětu najít?

Nejdříve je samozřejmě třeba uvážlivě **vybrat text** odpovídající úrovni a kvality. Nezapomínejme, že i naučné texty mohou splňovat **estetická kritéria** a měli bychom proto upřednostňovat úryvky z kvalitních knih před např. internetovými články. Předpokládám, že text vhodné úrovně máte.

Pokud máte příliš obtížný text, který byste přesto rádi použili, nebo prostě dumáte nad obtížností textu, může Vám pomoci [KARTA Obtížnost textu](#).

Propojení

Jednotlivý, dobře vybraný text ve výuce je samozřejmě prospěšný. Ale ještě více pomáhá, když text cíleně **propojuje znalosti** již získané ve škole. Níže najdete tři základní možnosti (čtěte odspodu).

Tímto **propojováním s předcházejícími znalostmi** vlastně *obcházíme vliv domácího prostředí*; žáci s nedostatečnými vstupními znalostmi jsou díky tomu zdatnější v porozumění textu a také více znalostí z textu získají. Díky třetí metodě (pokud se povede) žák téměř jistě začne přemýšlet (čímž si i více bude pamatovat) - nutí jej k tomu neslučitelnost získaných informací. Zároveň všechny tyto metody vedou k **hlubšímu porozumění**.

BANKY TEXTŮ

- 1) ZKOUMAVÉ ČTENÍ - databáze textů [čtenářské kluby-zkoumavé čtení](#), navíc na následujícím odkazu [zkoumavé čtení/lekce](#) naleznete již hotové lekce založené na práci s textem.
- 2) ČTENÁŘSKÉ KONTINUUM (nutná registrace, jen stačí potvrdit absolvování kurzu Kritického myšlení) - databáze textů [čtenářské kontinuum](#)
- 3) DALŠÍ ZDROJE: [čítanka textů z přírodopisu](#), [mnoho zajímavých PL z dějepisu](#)

Tak co, mozek se Ti ještě netáp?

Jasný, chápu.

Čekáš na ty konkrétní tipy...

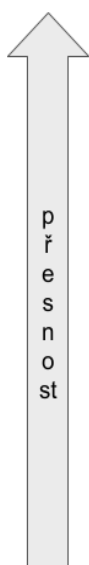
Ty type!

PRÁCE S TEXTEM - ČÁST PRVNÍ: PŘED ČTENÍM

V této části se dozvíte:

☆ Jaké konkrétní evokační aktivity mohu použít?

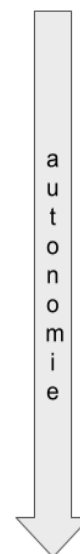
Vždy se vyplatí zjistit, **co už žáci o tématu ví/tuší/ví špatně**. Můžeme tak učinit klasicky formou brainstormingu (sběr nápadů/myšlenek k tématu) případně metodou [V-CH-D](#), níže přikládám další tři možnosti (metody se liší konkrétní mírou zacílení/přesnosti a na druhé straně větší autonomii; konkrétní ukázky najdete ještě níže):

Velmi užitečná je *tabulka tvrzení*. Díky *tabulce tvrzení* si žáci upevní klíčové informace; zároveň můžete mířit na očekávané miskoncepty žáků, kteří si je díky tomu zvědomí, opustí je, a textu tak lépe porozumí.

Jinou metodou je *galerie otázek* - žákům promítneme 3-5 klíčových otázek, na které text odpovídá a necháme žáky o nich diskutovat ve dvojicích. Následně můžeme vybrané odpovědi napsat na tabuli.

Složitější je metoda *Tvořte otázky* (Vyplatí se dávat v případě, že žáci už mají o tématu hlubší znalosti; proklik na konkrétní příklad). Žáci dostanou tabulku s předepsanými tématy jednotlivých odstavců a před začátkem četby tvoří ke každému odstavci otázku. Následně vyplňují, zda si na tuto otázku dokáží nyní odpovědět a doplňují informace, které získali.

KONKRÉTNÍ UKÁZKY: - Tabulka tvrzení [k tématu neandrtálci](#). Prázdnou šablonu najdete [zde](#).

- Příklad metody [Tvořte otázky](#).

PRÁCE S TEXTEM - ČÁST DRUHÁ: JAK ČÍST?

V této části se dozvíte:

- ☆ Jaké jsou základní tři způsoby čtení?
- ☆ Jak tyto způsoby využívat a proč?

Máme-li vybraný text, je nyní třeba si rozmyslet, jakým způsobem budeme text číst.

Jsou tři základní možnosti: 1) samostatné tiché čtení

2) společné čtení nahlas

3) předčítání učitelem.

Detailnější rozbor výhod i negativ najdete na [KARTĚ Tři způsoby čtení](#).

Tyto způsoby je ideální kombinovat. Nicméně zásadní je, že **je důležité procvičovat společné hlasité čtení, protože obzvláště ti slabší žáci potřebují zlepšovat techniku plynulého (a přesného) čtení**. *Pokud žák plynule čte text, ještě to samozřejmě nutně neznamena, že textu rozumí, ale pokud se při čtení textu zadržává, velmi pravděpodobně to znamená, že textu nerozumí.* Obzvláště ti slabší žáci na druhém stupni pravidelné čtení nahlas potřebují a neprocvičujeme-li hlasité čtení s nimi pravidelně, zavíráme jim pomyslné dveře k dalšímu vzdělávání.

Aby nedošlo k tomu, že jeden žák pomalu, nesrozumitelně čte, zatímco další koukají z okna, je zásadní technika **ČTEME VŠICHNI**. [KARTA ČTEME VŠICHNI](#).

Při tichém čtení je samozřejmě třeba následně kontrolovat porozumění, ideálně po menších úsecích, např. losováním žáků a kladením otázek, ideálně lze využít techniku opoznámkování textu.

Mějte se před jeho radami na pozoru. Já minule dostal kopanec jen proto, že jsem zkoušel výhody hlasitého čtení!

Věřili byste tomu, jak se lidi můžou chovat v autobuse?

PRÁCE S TEXTEM - ČÁST TŘETÍ: JAK SI OPOZNÁMKOVAT TEXT

V této části se dozvíte:

- ☆ Jaké symboly využívat k opoznámkování textu?
- ☆ Jak vypadá konkrétní zadání a jak jej využít ke kontrole porozumění?
- ☆ ... a některé další příklady zadání.

JAK SI OPOZNÁMKOVAT TEXT

ZAKROUŽKUJ
Zakroužkuj klíčový pojem, důležité cizí slovo či např. jméno osobnosti zásadní pro tento text.

PODTRHNI
Podtrhni důležitou informaci. Dej si pozor, abys nezačal toho podtrhávat příliš!

PODTRHNI VLNOVKOU
Narazíš-li na slovo nebo pasáž, které nerozumíš, podtrhni ji vlnovkou.

PIŠ NA OKRAJ
Nezapomeň si na okraj psát vlastními slovy. Můžeš např. formulovat otázku tak, aby podtržená věta byla odpovědí. Nebo si na okraji jednou větou shrnout to nejdůležitější...

Přikládám jednoduchý grafický návod.

Jistě se nad ním dá debatovat a upravit jej, určitě je ale výhodné mít takový **system společný**.

Pomocí této techniky mohou velmi efektivně kontrolovat porozumění.

Příklad zadání žákům: *Napište si na okraj "Proč neandrtálci vyhynuli?" a podtrhněte v tomto odstavci dva důvody.*

Nyní mohou obcházet třídu a sledovat, jak moc se daří dané pasáži žákům nacházet. Na základě toho se rozhodují, zda pokračujeme ve čtení, nebo je třeba zastavit.

DALŠÍ MOŽNÉ ÚKOLY:

-Zakroužkuj klíčový odborný pojem a podtrhni pasáž, která jej vysvětluje.

-Podtrhni vlnovkou dvě cizí slova, která v textu nejsou vysvětlena.

-Napiš si na okraj tuto otázku: xxxxx a následně podtrhni v odstavci větu, která je její odpovědí.

-Podtrhni v odstavci jednu klíčovou větu a na okraj formuluj otázku tak, aby podtržená věta byla odpovědí.

Více najdete na [KARTĚ Poznámky v textu](#).

CÍL: Vítězstvím hodno týdenního večírku by bylo, kdyby žáci, ve chvíli, kdy před sebou dostanou text, automaticky si text zatrhávají, aniž by k tomu dostali instrukce.

Trochu zapomněl zmínit,
kolik Vám za tyhle bezva
poznámky naučtuje
knihovna.

PRÁCE S TEXTEM - ČÁST ČTVRTÁ: SKUPINOVÉ A JINÉ ZPŮSOBY PRÁCE S TEXTEM

V této části se dozvíte:

- ☆ Jaké jiné způsoby práce s textem můžete využít?
- ☆ Jak intenzivně podobné aktivity začleňovat?

Dosud jsme vlastně implicitně předpokládali, že všichni žáci čtou společně jeden text. Neměli bychom samozřejmě zapomínat na další možnosti práce:

- 1) **Rozstřihání textu po třídě** - Pokud text nevyžaduje přísnou chronologii/posloupnost, aby byl srozumitelný, rozstřiháme jej do odstavců a ty rozmístíme po třídě. Žáci následně korzují po třídě, text si mohou jen přečíst, nesmí jej odnést, vrací se na své místo a vlastními slovy si poznamenají přečtené. Velkou výhodou je, že žáci musí o textu přemýšlet a pamatovat si jej alespoň tak dlouho, aby jej "donesli", čímž si ho lépe zapamatují. Texty mohou být také informačně hutnější, neboť jej čteme po malých částech s přestávkami. Metodu můžete ještě vylepšit např. tím, že poté jednotlivé ústřížky posuzujeme (typu: argument pro-proti-neutrální, morální-nemorální apod.). Zde [konkrétní příklad ke Karlu IV](#) (je toho příliš na jednu hodinu, rozdělit do dvou, nebo vybrat).
- 2) **Jeden člen-jedna část** - Text rozdělíme do větších celků, podle počtu členů, ideálně tak, aby pasáže na sebe navazovaly. Každý člen dostane jednu část textu. Poté, co všichni členové dočetli, mají za úkol převyprávět vlastními slovy popořadě tak, aby dokázali dát dohromady celek (do textů už by se neměli dívat) a písemně zaznamenat, případně odpovědět na předem dané otázky. Stejně jako u předcházející aktivity, žák musí o textu přemýšlet, přeformulovat a jistou dobu jej udržet v hlavě. Metodu můžete ještě vylepšit např. tím, že text bude rozdělen do více skupin (např. do osmi částí) a skupiny se tedy poté ještě musí spojit. Zde konkrétní příklad dvou [mýtů o původu ohně](#). Skupiny jsou samostatné čtyřčlenné, ale pak musí ještě své příběhy porovnat.. Poté společně vyplňujeme [tuto tabulku](#).
- 3) **Expertní skupiny** - pro jistotu přidávám tuto obecně rozšířenou metodu. Vysvětlení [zde](#).

- 4) **Dramatizace textu** - (Vyžaduje to jistě speciální naučný text, vhodnější je narativní text). Žáky rozdělíme do skupin a každé skupince dáme očíslovanou část textu. Žáci mají následně cca 10 minut, aby text ve skupince zdramatizovali. Žákům zadáme, aby na začátek představili jednotlivé postavy/čím jsou. Během hraní se už nemohou do textu dívat (natož předčítat). Poté Žáci nastupují k jednotlivým scénkám v určitém pořadí, po každé scénce losujeme náhodně Žáka, který scénu zkusí vlastními slovy převyprávět. Doplňujeme. Ke konci hodiny ideálně Žáci ještě si samostatně zapíší klíčové body do sešitu. Konkrétní příklad textu k [dramatizaci Eposu o Gilgamešovi](#).
- 5) **Udělení rolí při práci s textem** - při četbě naučného textu je možné využít například tyto role: 1) Žák, který **předvídá**, o čem by text mohl být, jak výklad bude postupovat, co by se mohlo objevit v dalším odstavci 2) Žák, který **shrnuje** přečtené odstavce po odstavci 3) Žák, který **vymýšlí otázky** k již přečtenému 4) Žák, který **objasňuje**, případně **vyhledává nejasné informace**, neznámá slova. -Pokud mají Žáci dostatečně osvojené dovednosti, může jít o velmi efektivní metodu.

Snadno narazíte na rozšířené mylné přesvědčení, že takovýto způsob práce je automaticky hodnotnější než například společné čtení (natož hlasitého!) jednoho textu. *Žáci přece rozvíjejí při takovéto skupinové aktivitě mnoho jiných dovedností apod.* Nicméně na základě výzkumů jednoznačně můžeme konstatovat, že **hlavním kritériem** by pro nás mělo být to, **co Žáci nejvíce potřebují zlepšit/upevnit, aby dosáhli vyšší úrovně ČG** (a nikoliv, co nám připadá atraktivnější, nebo co Žáci považují za zábavnější apod.). To neznamena, že takovouto aktivitu nemůžeme zařadit dokud např. všichni Žáci nemají perfektně zvládnutou techniku čtení, nicméně je třeba vždy kriticky posuzovat, s jakým cílem takovouto aktivitu zařazujeme.

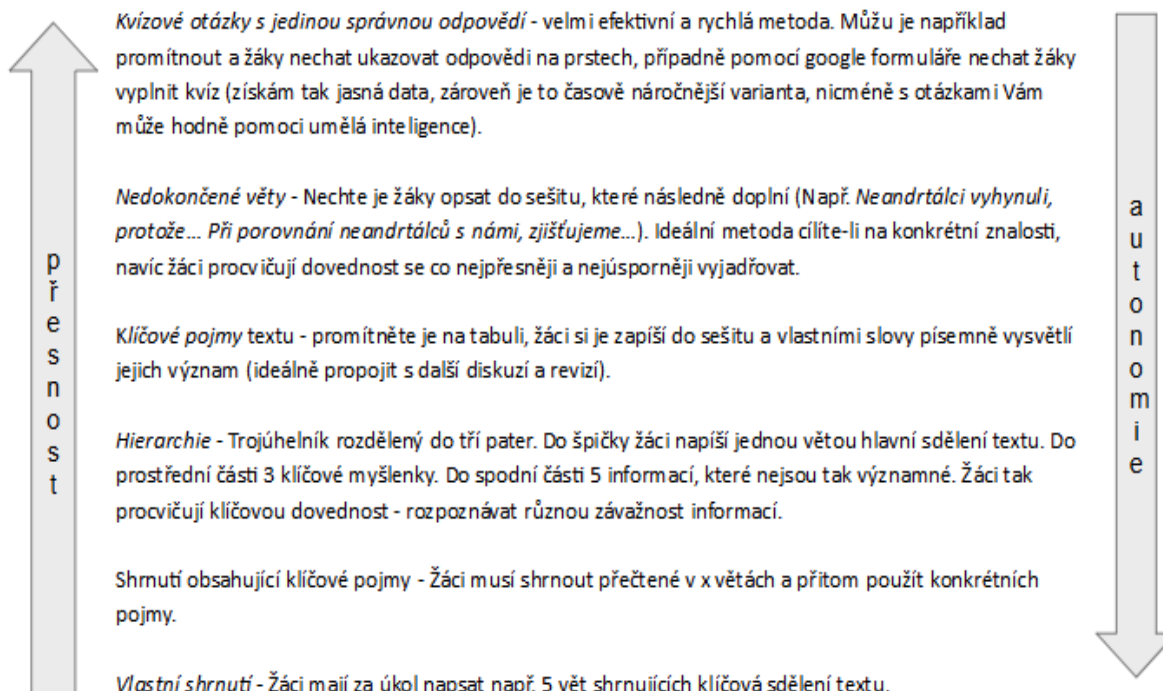
Já vymyslel techniku s názvem sociální síť. Na začátku žáci píší: Co chci, aby byla pravda? Podle odpovědí rozdělíte skupiny do tříd, v každé třídě jsou lístečky dle přání žáků a několik strašných odhalení o těch druhých. Necháte žáky si notovat, proč jsou nejchytřejší. Se zvoněním je vpouštíte zpět do Vaší (bývalé) třídy. Do napjatého ticha jakoby mimoděk zmiňte, že se blíží volba předsedy třídy...

PRÁCE S TEXTEM - ČÁST PÁTÁ: PO PŘEČTENÍ TEXTU

V této části se dozvíte:

- ☆ Jaké metody mohu využít k reflexi textu?
- ☆ Na co bych měl/a myslet při plánování reflexe?

Poté, co text přečteme, měli bychom se určitě **ohlédnout za celým textem**. Pokud jsem před textem zvolil evokační techniku *V-CH-D*, *tabulku tvrzení aj.*, vrátíme se na začátek. Pokud tomu vyhovuje druh textu, můžeme složitý popisovaný jev **po dočtení ukázat ilustrovaný/graficky zpracovaný** a chtít po Žácích vysvětlení. Níže najdete další metody:

O ZNALOSTECH A AUTONOMII: Jestliže **znalosti hrají klíčovou roli v porozumění textu**, neměli bychom tuto skutečnost opomenout při našem plánování. Pokud dočteme informačně nabitý text a zreflektujeme jej pouze otázkami: *Jak se Vám text četl a jak se Vám téma líbilo?* je to vlastně promarněná příležitost (tyto otázky samozřejmě mají své místo).

Lepší je např. *Uveď 3 nové informace, které ses dozvěděl*. Nicméně problémem bývá, že žáci často sahají k pouhým zajímavostem a **uniká jim hlavní sdělení textu**. Proto je velmi užitečná zmíněná metoda *hierarchie*, díky které se právě toto rozlišování učí.

Metoda *nedokončené věty* nám sama zařídí, že se žáci věnují tomu klíčovému; její nevýhodou ale právě je, že s žáky se *neučíme* to podstatné nalézt. Proto je ideální postupně žákům **dávat čím dál volnější zadání vyžadující velkou míru autonomie, ke které bychom se měli snažit žáky dovést. Samozřejmě postupně**. Kdybychom po sté za sebou dávali žákům *nedokončené věty*, je to také nevyužitá příležitost.

O POVRCHOVÉM A HLUBOKÉM POROZUMĚNÍ

V této části se dozvíte:

- ☆ Několik způsobů, jak rozvíjet hluboké porozumění.
- ☆ Jak odlišit povrchové a hluboké porozumění textu pomocí taxonomie SOLO?

Je důležité mít na paměti **rozlišení mezi povrchovým² a hlubokým porozuměním**. Ostatně kritika “výuky znalostí” bývá v jádru kritikou toho, že zůstáváme jen na povrchové úrovni a učíme se nesouvisející fakta.

Pro potřeby při práci s textem můžeme tyto úrovně porozumění nazývat např. “**v textu**” a “**za textem**”, případně “**na řádcích**” a “**mezi řádky**”. Tím má být naznačeno, že **v první fázi bychom měli ověřit porozumění tak, aby odpovědi bylo možné přímo v konkrétní pasáži nalézt**. To jistě nelze přeskočit. Zároveň bychom zde neměli ani skončit.

Nicméně je třeba konstatovat, že pozorné čtení náročnějšího textu se automaticky odehrává na hluboké úrovni (čtenář musí spojovat různé znalosti do komplexnějších celků), proto má také nezastupitelnou roli v našem vzdělávacím systému a proto může být text odrazovým můstkem k diskuzi o velmi náročných otázkách.

Je několik možností (dle povahy textu), **jak napomoci tomu, aby žák dosáhl hlubšího porozumění** (a de facto jde znovu o princip propojování):

- 1) **spojit významy různých částí textu** a ptát se na vyplývající tvrzení
- 2) **propojit text s jinými texty, tématy**
- 3) **text reflektovat v rámci vícera textů**
- 4) **propojit s vlastní zkušeností/prožitky** ad.

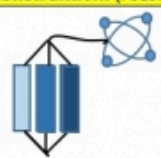
V zásadě jde **vždy o budování komplexnějších představ propojováním získaných znalostí**. Užitečným modelem je k tomu taxonomie SOLO, viz obrázek na další straně.³

² Případá mi užitečné rozlišovat pojmy povrchové a povrchní. Povrchní představy jsou špatným, nechtěným výsledkem. Povrchová úroveň je nutným základem k budování hlubšího porozumění.

³ Obrázek využit z tohoto článku:

<https://clanky.rvp.cz/clanek/c/G/21753/demograficky-model-spiralove-kurikulum-a-solo-taxonomie.-liberecky-priklad.html> (dne:10. 12. 2024)

Tabulka 1: SOLO taxonomie. Od jednoduchého ke složitému

Prestrukturální úroveň		Žák nemá představu ani žádný nápad. Musí se mu pomoci.
Povrchní znalosti (velmi nepřesné představy)		
Uni-strukturální úroveň		Žák má jednu relevantní představu/nápad
Multi-strukturální úroveň		Žák má několik relevantních představ/nápadů, které však spolu nemusejí nějak souviset
Hluboké znalosti (propojené představy/nápady)		
Relační úroveň		Žák má související představy/nápady, které jsou propojené a/nebo integrované (souvisejí spolu)
Konceptuální nebo konstruktivní (rozšířené) představy/nápady		
Rozšířená (abstraktní) úroveň		Žák má související představy/nápady a dále je rozšiřuje

SOLO TAXONOMIE na příkladu života Jendy Ejmy Komenského (kurzívou Jendovy myšlenky):

POVRCHOVÉ POROZUMĚNÍ: *Je válka. Ve válce často hoří města. Odstěhuji se, budu dnem i nocí psát knihy, čímž zabráním zkáze.*

HLUBOKÉ POROZUMĚNÍ (propojení): *Raději se odstěhuju někam k vodě.*

TIPY K UPEVNĚNÍ ZNALOSTÍ

V této části se dozvíte:

☆ Jak upevňovat znalosti získané z textů.

Nejen u přečteného chceme a potřebujeme, aby získané znalosti se dostaly do dlouhodobé paměti a zůstaly v ní. Co pro to můžeme udělat?

- 1) Proti křivce zapomínání velmi pomáhá, když **další hodinu** (ideálně zítra) **se na začátku zeptáme na otázky z textu**.
- 2) Velice pomáhá **sdužovat texty do větších celků a poté se ke dvěma, třem, čtyřem z nich vrátit**.
- 3) Pokud budeme pravidelněji číst, určitě se vyplatí, aby **znalosti získané z textu byly ověřovány v testu** (Pokud budeme pravidelně číst, ale test mít vždy z učebnice, žáci na to velmi rychle “nastaví se hlavy”.)

ZÁVĚR A VAROVÁNÍ

V této metodice jsem se **pokusil stručně a srozumitelně shrnout klíčové vědecké poznatky o rozvoji čtenářství a ukázat pomocí konkrétních technik, jak se tyto poznatky mohou projevat v praxi** se zřetelem obzvláště k žákům ze sociálně znevýhodněného prostředí.

Seznam těchto technik je jistě dílčí, ale pokud by se “jen” povedlo, že budeme **společně vycházet ze stejného platného teoretického rámce** a dle toho uvážlivě stavěli hodiny, bylo by to skvělé. V posledních dvou kartách najdete dva konkrétní příklady práce s textem: [KARTA lekce: krvavé země](#), [KARTA lekce: lovci a sběrači](#).

Protože jsem možná pro někoho šokujícím způsobem **zdůrazňoval opakovaně roli znalostí**, příkládám pár důležitých varování, aby, pokud možno, nedošlo k nepochopení.

DŮRAZ NA ZNALOSTI

- **neznamená obhajobu biflování** se pověstných telefonních seznamů
- **neznamená odklon od správně pochopeného kompetenčního modelu**; jde pouze o konstatování, že vyšší složky kompetence (tedy dovednosti a postoje) závisí na znalostech
- **znamená, že nám jde o potřeby všech žáků, jejich úspěch v následujících letech**, že vycházíme z vědeckých poznatků
- **neznamená žádný příklon ke konzervativnímu pojetí či odklon od progresivního směru** či něco podobného, protože takové kategorie jsou, dle mého hlubokého přesvědčení, v zásadě vyprázdněné, jde o pouhé “fackovací panáky” protistrany; jsou **jen dobré a špatné pedagogické přístupy**
- **neznamená pasivní žáky opisující znalosti z tabule**, naopak aby žáci usadili znalosti v dlouhodobé paměti od začátku **chceme, aby o znalostech přemýšleli na odpovídající úrovni** (“Paměť je pozůstatkem myšlení.” shrnuje D Willingham.)

To, že tohle čteš, **neznamená**, žes tenhle text přečet!

Takže, čipero jeden, vrať se na stranu dva, kdes skončil, a tryhardni to ještě...

Hele, ale jestlis to vážně dočet – omg, fakt respect, bro - napiš Josefovi feedback (odkaz najdeš down), all night long to smolil, až jsem se bál, že mu praskne vazba.

Jsem dost cringe, já vím, čus.

Odkaz k zpětné vazbě [zde](#)